

УДК 061:[008+7](477)“2022/2023”

Наталія Іванова

директорка Центру сучасного мистецтва «ЄрміловЦентр»
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна
Email: yermilovcentre@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0654-0158>

**ДІЯЛЬНІСТЬ АРТ-ІНСТИТУЦІЙ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Будь-яка мистецька діяльність в Україні зараз сприймається через призму війни, попри те, що безпосередньо її не стосується. Війна не тільки спричинила усвідомлення вразливих місць культурного сектору, але й надала нові можливості, зокрема вдосконалити навички швидко реагувати на соціокультурні трансформації, приймати ефективні рішення в умовах невизначеності, використовувати нові формати роботи, бути гнучкими та продуктивними одночасно. Війна стала тригером для перевинайдення форматів взаємодії різноманітних центрів сучасної культури та мистецтва з аудиторією, враховуючи воєнний контекст, зокрема травматичний досвід війни, який отримали чимало людей. Невипадково все більше культурних подій та проєктів в Україні мають на меті допомогти Збройним Силам України,

Як цитувати: Іванова, Н. Діяльність арт-інституцій в Україні під час війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*, вип. 62, 2022, с. 248-254.

How to cite: Ivanova, N. The Work of Ukraine's Art Institutions during the War. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History*, no. 62, 2022, pp. 248-254. (In Ukrainian)

© Іванова Н., 2022

переселенцям, людям, що перебувають на деокупованих територіях. Культура і мистецтво зараз не просто підтримують людей, вони наповнюють їхній життєвий простір новими смислами та ціннісними орієнтаціями. Слід також відзначити, що культурні події особливо важливі для інтеграції в культурне життя різноманітних локальних спільнот.

Російсько-українська війна спричинила низку змін у культурній сфері. Багато людей були змушені покинути власні домівки та переїхати в інші місця та навіть країни. Руїнування і вимушена міграція вплинули на культурний ландшафт багатьох українських міст. Змінилася аудиторія, на яку раніше орієнтувалися культурні проєкти та інституції.

Для інституцій культури на Сході України війна стала справжнім випробуванням на сталість. Зокрема, можна назвати кілька напрямів їхньої роботи під час війни:

- допомога в захисті культурної спадщини, зокрема організаційна підтримка щодо фіксації пошкоджених і зруйнованих об'єктів культурної спадщини України;
- допомога митцям та дієвцям культури;
- волонтерська діяльність, спрямована на екстрену допомогу Збройним Силам України;
- перехід в онлайн-формати під час створення нових проєктів, освоєння технологій віртуальної реальності для популяризації культурного продукту;
- робота із закордонними партнерами, донесення правди про реалії війни до європейської та світової спільноти через культурні події.

У цьому огляді буде показано, як культурні інституції Сходу України зреагували на виклики російсько-української війни на прикладі діяльності платформи культурних ініціатив «ІЗОЛЯЦІЯ», Центру сучасної культури в Дніпрі та Центру сучасного мистецтва «ЄрміловЦентр» у Харкові.

У 2010 р. в Донецьку було засновано недержавну платформу «ІЗОЛЯЦІЯ» (<https://izolyatsia.org/ua/>) на території колишнього заводу

ізоляційних матеріалів, якому ця культурна ініціатива завдячує своїм ім'ям. Місія платформи полягає в тому, щоби через наукові й культурні проекти (виставкова діяльність та резиденції) стимулювати системні зміни в українському суспільстві. Організація сприяє дослідженню, обговоренню та презентації актуальних соціально-політичних проблем — як локальних, так і загальних. «ІЗОЛЯЦІЯ» прагне змінити громадську думку щодо політично чутливих тем та маргіналізованих спільнот за допомогою різноманітних мистецьких практик. Відповідно учасники платформи втілюють у життя проекти, що перебувають на перетині сучасного мистецтва і громадянського суспільства.

9 червня 2014 р. приміщення фонду «ІЗОЛЯЦІЯ» в Донецьку були захоплені представниками російської терористичної організації «ДНР». Виставкові зали, бібліотеку, кінотеатр, майстерні для художників та заводські приміщення, де розміщувався фонд, використовували як в'язницю, місце тортур, примусової праці та навіть убивств (<https://izolyatsia.ui.org.ua/ua/>). За даними правозахисників і Верховного комісара з прав людини ООН, у цій в'язниці незаконно утримували сотні військових та цивільних (<https://france.mfa.gov.ua/news/den-izolyaciyi>).

У 2014 р. інституція переїхала до Києва, але Донбас (Донецька та Луганська область) залишається у фокусі програмної діяльності платформи. Шість років «ІЗОЛЯЦІЯ» працювала в Києві, а у 2020 р. оголосила про повернення на Схід України. Новим місцем для постійного розміщення фонду стало місто Соледар, а серед основних напрямів роботи — освітні, виставкові, партисипативні проекти, розширення донбаських студій та розвиток програми мистецьких резиденцій.

Від 24 лютого 2022 р. з подальшим розгортанням війни і гуманітарної кризи в Україні культурна платформа «ІЗОЛЯЦІЯ» змінила пріоритети своєї діяльності і спрямувала зусилля на опір країні-агресору й підтримку найбільш нужденних. Першочергове місце посіло задоволення спричинених війною потреб громад; підтримка внутрішньо переміщених осіб і тих, які шукали притулку за кордоном; підтримка митців, професійних діячів культури й мистецтва; участь у культурній дипломатії, зокрема через обстоювання потреб української громади в міжнародних культурно-політичних інституціях.

З перших днів війни культурна платформа «ІЗОЛЯЦІЯ» розпочала екстрену допомогу працівникам культурного сектору, впровадила програму субгрантів для культурних проєктів та програму невідкладної допомоги для громад. Попри все, відбуваються мистецькі резиденції в межах «UK / UA Season of Culture» («Сезон культури Велика Британія / Україна»). Водночас через масштабне вторгнення російських військ в Україну, проєкт, який мав відбутися в Соледарі, відбувається в місті Ньюкасл. 10 грудня 2022 р. в Парижі фонд «ІЗОЛЯЦІЯ» разом із коаліцією експертів «Ro3kvit», Інститутом імені Гете, Французьким інститутом і Польським інститутом в Парижі організували дискусію «Відновлення України: надія, перспектива та виклики», присвячену питанням відбудови та реновації українських міст після війни.

Іншою впливовою інституцією культури Сходу України є Центр сучасної культури в Дніпрі (DCCC) (<https://kulturamedialna.org/>). Центр було відкрито 2020 р. як платформу для міжнародного співробітництва, взаємодії локальних спільнот, формування міського творчого товариства, сприяння колабораціям між митцями й експертами, осмислення історичної та культурної спадщини України, формування нових смислів та інтеграції в глобальний культурний процес. Серед завдань центру також варто назвати репрезентацію в різних форматах сучасних цифрових технологій, медіа, сучасного мистецтва та неформальної освіти. DCCC одночасно поєднує в межах однієї інституції кілька публічних просторів: галерея, медіазона, сучасна бібліотека, коворкінг, івент-простір (для музики чи театру), лекторій, майстерня та кав'ярня.

Російське вторгнення в Україну, що відбулося 24 лютого 2022 р., значною мірою скоригувало роботу центру, зокрема завадило провести низку запланованих заходів (фестивалі, виставки, освітні програми та урбаністичні проєкти). Водночас центр продовжує працювати, зокрема перетворившись на соціальний хаб для внутрішньо переміщених осіб. Зараз у приміщеннях центру влаштовано коворкінг, бібліотеку, лекторій-майстерню та дитячу кімнату, де відбуваються тренінги з домедичної допомоги та мистецькі робітні. Частину своїх приміщень центр надав для розміщення офісів кількох волонтерських

організацій, які надають гуманітарну та медичну допомогу тим особам, які постраждали від російського вторгнення.

Одночасно центр разом з європейськими партнерами розпочав активну фандрайзингову кампанію за кордоном. Події, організовані центром у Будапешті, Любляні, Люцерні, Варшаві, дозволили не тільки зібрати кошти, а й розповісти європейській спільноті про трагічні події, що відбуваються зараз в Україні. Центр долучився до краудфандингової кампанії, яку ініціював журналіст Маркус Хіп, завдяки чому вдалося зібрати чималі гроші на потреби українських волонтерських організацій. Для допомоги українським військовим, які потребують реабілітації, команда центру запустила благодійний розпродаж художньої графіки з приватної колекції галереї «Артсвіт», що восени 2022 р. поновила публічну виставкову діяльність. Надалі центр планує продовжувати працювати над розвитком української культури, фокусуючись на проєктах у сфері культури, урбаністики, сучасного мистецтва та неформальної освіти, організовуючи фестивалі, виставки, освітні програми та роботу з публічним простором.

Ще одним показовим кейсом є діяльність Центру сучасного мистецтва «ЄрміловЦентр» у Харкові (<http://yermilovcentre.org/>), який було відкрито в березні 2012 р. як мультифункційний простір для демонстрації виставкових проєктів та впровадження інновацій просвітницької та освітньої діяльності. Діяльність центру було зосереджено на активізації соціальної ролі сучасного мистецтва, створенні умов для діалогу мистецтва і суспільства, підтриманні культурних ініціатив.

Через активну виставкову діяльність, міжнародну співпрацю, проведення лекцій та дискусій центр сприяв розвитку сучасного українського мистецтва, його інтегруванню у світовий художній контекст, підтримував молодих авторів і став платформою комунікації для українських та зарубіжних фахівців у сфері сучасного мистецтва. «ЄрміловЦентр» — єдина арт-інституція в Україні, яка працює у складі вищого навчального закладу, а саме Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

З 24 лютого 2022 р. «ЄрміловЦентр» працював як прихисток і бомбосховище. Перші 11 днів від початку повномасштабного російського військового вторгнення в Україну в приміщеннях центру перебували харківські митці, їхні родини, співробітники центру. Про це розповідає проєкт «ЯК ВИ», створений в онлайн-форматі в березні 2022 р. Унікальний простір «ЄрміловЦентру» дозволив відновити активну діяльність інституції вже з травня 2022 р., і центр став місцем проведення численних заходів: фестиваль «Музика опору» за ініціативи Сергія Жадана, що відбувся 13 травня, потім Ніч музеїв, лекції з історії Харкова, зустрічі з письменниками, громадськими діячами, концерти та інші події. У просторі «ЄрміловЦентру» протягом 8 місяців працював медіахаб для українських і закордонних журналістів, а з листопада 2022 р. центр відновив виставкову діяльність.

Завдяки сталому партнерству з європейськими інституціями центр презентував свою діяльність в Лондоні й Парижі. У 2021 р. «ЄрміловЦентр» створив мистецьку резиденцію АРТ КУЗЕМИН в с. Куземин Охтирського району Сумської області. З початком війни резиденція стала прихистком і місцем для творчості харківських художників. Весною було організовано майстер-класи для дітей, евакуйованих з Охтирки, що на той час перебувала під постійними обстрілами. Восени 2022 р. резиденція отримала фінансову підтримку Громадської організації «Музей сучасного мистецтва» і ЮНЕСКО, що дозволило створити виставковий проєкт, який буде показано у виставковій залі «ЄрміловЦентр» у Харкові в лютому 2023 р.

Підбиваючи підсумок, слід відзначити, що українські інституції культури, насамперед центри сучасної культури та мистецтва, змінили фокуси і пріоритети своєї діяльності від початку повномасштабного російського військового вторгнення в Україну. На часі невідкладна допомога митцям, місцевим громадам, участь у культурній дипломатії, підтримка захисників України, сприяння збереженню культурної спадщини, документування жаків війни та рефлексія. Російсько-українська війна спровокувала чималий попит на українську культуру за кордоном. Водночас для представників культурного сектору вже стало актуальним завданням зробити так, щоби війна не була єдиною

асоціацією з Україною. Питання про контент, який можна запропонувати українській та закордонній спільнотам зараз, щоби привернути увагу до української культури та мистецтва, викликає чимало дискусій. Війна актуалізувала багато важливих питань щодо ідентичності українців, національних пріоритетів, культурної спадщини і стратегії розвитку культури загалом. І українські арт-інституції можуть стати платформами для обговорення, пошуку відповідей, формування візій і стратегій культурного розвитку України.

Nataliia Ivanova

Director of the Contemporary Art Centre “YermilovCentre”

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

Email: yermilovcentre@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0654-0158>

**THE WORK OF UKRAINE’S ART INSTITUTIONS
DURING THE WAR**

Текст надійшов до редакції 31.10.2022.

The text was received by the editors 31.10.2022.

Текст затверджено до друку 25.11.2022.

The text is recommended for printing 25.11.2022.